

УДК 341.4

Б.І. Неділько,

аспірант кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ГЕНОЦИД ЄЗИДІВ «ІСЛАМСЬКОЮ ДЕРЖАВОЮ» У СВІТЛІ НОРМ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Анотація. У даній статті проаналізовано дії бойовиків «Ісламської держави» щодо народності езидів у світлі вимог Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року, а також статті 6 Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року, і зроблено висновок, чи слід кваліфікувати дії членів «Ісламської держави» щодо езидів як злочин геноциду. У ході аналізу встановлено, чи є езиди «захищеною групою» у значенні Конвенції про геноцид, тобто, чи є вони окремою національною, етнічною, расовою або релігійною групою. Потім визначено, чи вчиняли члени «Ісламської держави» щодо езидів дії, перелічені у статті II Конвенції про геноцид та статті 6 Римського статуту відповідно. Крім того, у статті проаналізовано факти, що дозволяють дійти висновку про наявність чи відсутність у членів «Ісламської держави» спеціального наміру знищити групу езидів повністю чи частково як таку, тобто наявність *dolus specialis* як необхідної ознаки геноциду. На закінчення, у статті надано характеристику діям, які наразі здійснюються міжнародним співтовариством стосовно вирішення даної проблеми.

Ключові слова: геноцид, езиди, «Ісламська держава», «захищена група», намір знищити групу, Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року, Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 року.

Постановка проблеми. У ході захоплення територій Іраку та Сирії бойовиками так званої «Ісламської держави» (далі — «ІД») масово вчинялися злочини проти людяності та воєнні злочини проти цивільного населення і збройних сил супротивників. Проте найбільшого резонансу набули злочини, вчинені ними проти езидів — національності, яка проживала на території північного Іраку, зокрема в місті Синджар [21]. Рада ООН з прав людини кваліфікувала у 2016 році це як геноцид «Ісламської держави» проти езидів [4]. Злочин геноциду

вважається найтяжчим міжнародним злочином, який потребує серйозного розслідування. Слідча група ООН розпочала повномасштабне розслідування злочинів «ІД» на території Іраку лише у 2019 році. З огляду на це необхідно перевірити інформацію, наявну у ЗМІ або зібрану неурядовими правозахисними організаціями, для того щоб встановити наявність підстав стверджувати *prima facie* про вчинення геноциду членами «ІД» проти езидів.

Метою статті є комплексний аналіз дій членів «ІД» щодо езидів для вста-

новлення наявності або відсутності складу злочину геноциду відповідно до норм Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року та Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року.

Аналіз досліджень і публікацій.

При підготовки статті було проаналізовано літературу щодо складу злочину геноциду та питання приналежності осіб до «захищених груп», а саме праці В. Шабаса [6], Д. Макголдрика [7], К. Амбоса [8], Р. Провоста [9], А. Джонса [10], К. Лінгаас [11]. Крім того, було проаналізовано справи Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди та Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії, які стосувалися злочинів геноциду, а також доповіді неурядових організацій, таких як “Amnesty International”, “Human Rights Watch”, “Yazda”.

Виклад основного матеріалу. Злочини, які вчинялися членами «ІД» у ході збройного конфлікту в Іраку та Сирії, мали масовий характер та вирізнялися своєю жорстокістю. Проте найбільшого резонансу набули злочини, вчинені ними проти езидів — національності, яка проживала на території північного Іраку, зокрема в місті Синджар. Постає питання доцільності стверджувати про вчинення проти езидів злочину геноциду — «злочину злочинів». Для цього необхідно спочатку проаналізувати саме поняття геноциду та визначити склад даного злочину. По-перше, слід згадати визначення геноциду, що міститься в статті II Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року (далі — «Конвенція про геноцид») та статті 6 Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року (далі

— «Римський статут»). Відповідно до нього, «*геноцид*» означає будь-яку з перелічених нижче дій, що вчиняються з наміром знищити, повністю або частково, будь-яку національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку:

- а) вбивство членів такої групи;
- б) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або розумового розладу членам такої групи;
- в) навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, що розраховані на її повне або часткове фізичне знищення;
- г) заходи, розраховані на запобігання дітонародженню всередині такої групи;
- е) насильницька передача дітей з однієї групи в іншу [1; 2].

Насамперед необхідно встановити, чи становлять езиди захищену Конвенцією про геноцид та Римським статутом групи. Іншими словами, чи є езиди окремою національною, етнічною, расовою або релігійною групою. Конвенція про геноцид та Римський статут не містять визначення та критеріїв приналежності до тієї чи іншої групи [1; 2], чого не можна сказати про судову практику міжнародних кримінальних трибуналів *ad hoc*, зокрема Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди (МКТР) та Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії (МКТЮ) [6, с. 392]. Дане питання приналежності до тієї чи іншої групи є дискусійним. Перша спроба надати чіткого визначення кожної групи була зроблена МКТР у *справі Акасу*. У ній Трибунал зазначив, що національна група — це група, члени якої мають однакову національність (пункт 513 Рішення Трибуналу) [12]. Також у Рішенні МКТР було зазначено, що етнічна група — це група,

члени якої мають спільну мову та культуру (пункт 513 Рішення Трибуналу), расова група — це група, члени якої мають спільні спадкові фізичні риси, часто пов'язані з географічним районом проживання, які вирізняють їх з поміж інших груп (пункт 514 Рішення Трибуналу), а релігійна група — це група, члени якої сповідують одну й ту саму релігію, конфесію, або справляють одні й ті самі релігійні обряди (пункт 515 Рішення Трибуналу). Це *об'єктивний підхід* до визначення приналежності до групи. Однак даний підхід зіштовхнувся з критикою, оскільки у даній справі МКТР визнав Тутсі окремою етнічною групою, хоча вони мали спільну культуру і розмовляли однією мовою, як і Хуту [11; 6]. Відповідно, у подальших справах, які стосувалися злочину геноциду, як МКТЮ, так і МКТР відійшли від об'єктивного підходу. Натомість було сформовано *суб'єктивний підхід*, який полягає у тому, що особа належить до тієї чи іншої «захищеної групи», якщо злочин вчиняється щодо неї через те, що винна особа відносить її до такої групи [11; 9-10]. Іншими словами, особа, що вчиняє злочин, визначає групу осіб як якусь расову, релігійну, національну або етнічну групу і з цієї причини вчиняє щодо її членів з наміром знищити таку групу повністю або частково як таку дію, передбачені Конвенцією про геноцид та Римським статутом. Прикладами справ, де було застосовано суб'єктивний підхід, є *справи Рутаганди, Багілішеми* (МКТР) [13; 14], *Єлсича, Крстіча* (МКТЮ) [15; 16]. МКТР у *справі Кайшеми* поєднав два підходи та значно розширив суб'єктивний [17]. У ній, зокрема, було зазначено, що етнічна група — це група, члени якої мають спільну мову та культуру, або група, яка сама визначає себе

етнічною групою (самовизначення), або група, яка визначається як етнічна особами, які вчиняють злочини (визначення іншими). Таким чином, у практиці міжнародних кримінальних трибуналів при вирішенні питання віднесення осіб до певної «захищеної групи» переважає *суб'єктивний підхід*. Крім того, наголошувалося, що при вирішенні даного питання у кожній окремій справі слід зважати на соціальний, культурний та історичний контексти проживання осіб.

У світлі цього варто розглянути релігію езидів. Вони сповідують окрему унікальну релігію — езидизм (або шарфадинізм) — яка містить в собі ознаки християнства, ісламу, зороастризму та іудаїзму, та мають власні унікальні релігійні обряди. Їхня релігія існує близько тисячі років і не була асимільована поряд мусульманами, які проживали поряд [22]. Варто також зазначити, що релігія езидів була *основою для нападу* на них бойовиків «ІД», які примушували захоплених езидів перейти в іслам, тобто мало місце віднесення езидів членами «ІД» до окремої релігійної групи. Також, відповідно до релігії езидів, для того, щоб особа сповідувала езидизм, необхідно народитися у сім'ї, де і батько, і мати також сповідують езидизм. Прийняти добровільно езидизм неможливо: релігія має *закритий унікальний характер*, а приналежність до неї визначається виключно за народженням. Таким чином, можна стверджувати про самоідентифікацію езидів як релігійну групу. Враховуючи це, доцільним видається висновок, що езиди без сумніву є окремою релігійною групою. Факт приналежності езидів до однієї лише релігійної групи вже є підставою стверджувати, що вони є «захищеною групою» в розумінні статті

II Конвенції про геноцид та статті 6 Римського статуту.

Перейдемо до аналізу питання про те, чи вчиняли бойовики «ІД» проти езидів дії, перелічені в статті II Конвенції про геноцид та статті 6 Римського статуту. Перше — це вбивства членів такої групи. Починаючи з захоплення міста Синджар у серпні 2014 року, бойовики «ІД» вчиняли масові страти сотень чоловіків та дітей з езидівської общини, які відмовилися прийняти іслам, а також чоловіків, у яких було виявлено зброю. Масові страти відбувалися в селищах Кочо та Куїніе. Також 16 серпня 2014 року було вбито жінок похилого віку з селища Кочо в приміщенні Шингальського технічного інституту [23]. Свідчення про вбивства езидів були зібрані як неурядовими міжнародними правозахисними організаціями, наприклад «Amnesty International», так і урядовими, зокрема ООН. Як зазначає «Amnesty International» у звіті, присвяченому етнічним чисткам «Ісламської держави» меншин у північному Іраку, за свідченнями вцілілих у селищі Кочо «ІД» після його захоплення взяла в полон більше 100 чоловіків і хлопців, з яких було вбито близько 90. У селищі Куїніе «Ісламською державою» було затримано близько 300 езидів, коли останні намагалися втекти до гори Синджар. З них близько 85-90 чоловіків та хлопців було масово вбито. Ще близько 50-60 чоловіків — езидів було масово вбито поблизу містечка Куахтанія [24]. І це лише за вересень 2014 року. Мали місце і самогубства жінок — езидів, які боялися бути продані в сексуальне рабство. У практиці МТКЮ, а саме у *справі Крноєлаца*, Трибунал прирівняв самогубство до акту вбивства, якщо «дії чи бездіяльність обвинуваченого спонукали жертву вжити заходів, які призвели

до її смерті, і що таке самогубство можна було передбачити» [18]. Оскільки полонені жінки та дівчата з езидівської спільноти потрапляли у рабство до членів «ІД», включаючи сексуальне, де їх гвалтували, продавали на ринках, дітей відбирали, то це говорить про те, що самогубства жінок — езидів є прямим результатом дій з боку членів «ІД» щодо них і прирівнюються до актів вбивства. Крім свідчень очевидців про вбивства бойовиками «ІД» членів общини езидів, ще одним доказом масових вбивств є безпосередньо масові поховання езидів, що були знайдені після звільнення від «Ісламської держави» захопленої ними території Іраку [25; 32]. Наприклад, у вересні 2014 року було знайдено масове захоронення езидів поблизу Мосула, у якому було поховано 35 вбитих езидів. У листопаді 2015 року в Синджарі було знайдено два масових поховання вбитих езидів: в одному було поховано 80 жінок езидів, в іншому — 50 чоловіків езидів [26; 22]. Загалом, неурядова езидівська організація «Язда» (“Yazda”), яка займається дослідженням вбивств езидів бойовиками «ІД» та наданням гуманітарної та юридичної допомоги постраждалим, у своїй доповіді за 2018 рік, присвяченій безпосередньо документуванню масових захоронень вбитих «Ісламською державою» езидів, зазначила, що за 2018 рік було виявлено 21 таке масове захоронення. У попередній аналогічній доповіді за 2016 рік було вказано про 35 масових захоронень [23; 41]. Таким чином, беручи до уваги свідчення очевидців та масові захоронення, можна прийти до висновку, що «Ісламська держава» здійснювала вбивства членів «захищеної групи» езидів.

До переліку злочинних дій, що у статті II Конвенції про геноцид та статті 6 Римського статуту, належить

також заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або розумового розладу членам групи. Як зазначено у коментарі до статті 6 Римського статуту з посиланнями на відповідну практику МКТР та МТКЮ (справи Крстича, Рутаганди, Акаєсу), сюди включають катування, нелюдське поводження, згвалтування, сексуальне насильство, погрози смертю та примусове переселення [3]. За свідченнями врятованих жінок, члени «ІД» постійно гвалтували жінок та дівчат від 9 років зі спільноти езидів. Після їх захоплення, жінки та дівчата спочатку утримувалися у спеціальних для цього місцях в Іраку та Сирії, де їх було зареєстровано. Процес реєстрації було призначено для визначення їх «номінальної вартості», після чого аукціони з продажу жінок і дівчат езидів членам «ІД» [4; 22]. Продажі організувалися як на окремих ринках, так і в режимі онлайн. Є відео, де бойовики «ІД» влаштовували бартер захопленими дівчатами з групи езидів. Після продажу вони переходили у рабство до покупця, який міг їх перепродати чи просто подарувати іншому. Жінок і дівчат, які опиралися продажу та гвалтуванням, били, погрожуючи груповими згвалтуваннями, вбивством, або, за наявності, вбивством їхніх дітей. Крім сексуального насильства в рабстві, жінки повинні були обслуговувати їх «нових власників», готуючи їм їжу та прибираючи у домі. Відмова у роботі каралася жорстокими побиттями та погрозами смерті. Єзидівських жінок та дівчат, яких було взято в рабство, бойовики «ІД» та члени їх сімей називали «невірними». З метою унеможливити втечу полонених жінок, їх часто приковували кайданками в домах членів «ІД». Крім того, «ІД» практикувала розділення сімей захоплених езидів.

Жінок та дівчат від 9 років і старше, як уже зазначалося, продавали у рабство, а хлопців від 7 років примусово направляли у підготовчі табори бойовиків «ІД», де їх приймали в іслам та тренували з них рядових бійців «Ісламської держави» [4; 23]. Без сумніву, практика розділення сімей, промивання мізків хлопцям, рабство жінок, що включає в себе сексуальне насильство, торгівля жінками і дівчатами, гвалтування жінок на очах у дітей, побиття, погрози смертю, повинні розглядатися як заподіяння серйозних тілесних ушкоджень та розумових розладів захоплених езидів, що підтверджується, зокрема, особами, яким вдалося втекти з полону, незважаючи на ризик бути вбитими за спробу втечі.

Дії бойовиків «ІД» щодо езидів також, на нашу думку, можуть бути кваліфіковані як навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, які розраховані на її повне або часткове фізичне знищення, що передбачено у пункті «с» статті II Конвенції про геноцид та статті 6 Римського статуту. Як було зазначено МКТР у справі Акаєсу, це означає, що винна особа не відразу вбиває членів групи, але, в кінцевому рахунку, прагне їхнього фізичного знищення [12]. В даному випадку слід повернутися до нападу «ІД» на місто Синджар. Під час нападу певна частина езидів зуміла втекти з міста до його повного взяття силами «ІД». Проте їх було оточено, коли вони переправлялися через гору Синджар. Будучи в оточенні, езиди опинилися на території без води та їжі, де температура сягала 50 градусів за Цельсієм. Оточивши біженців, сили «ІД» не продовжили наступ, а чекали, поки спіймані езиди помруть, добре розуміючи, в якому становищі опинилися останні. Сили міжнародної

коаліції, які воювали в Іраку проти «Ісламської держави» намагалися сикнути з повітря оточеним езидам запаси їжі, води, медичні препарати, та врятувати на гелікоптерах тих езидів, які були ранені чи помирали. Сили «ІД» регулярно обстрілювали такі гелікоптери та літаки, які скидали езидам гуманітарну допомогу, значно ускладнюючи надання засобів для виживання останнім [4; 26]. Таким чином, бойовики «ІД» навмисно створювали оточеним в районі гори Синджар езидам такі умови, які були розраховані на їхнє знищення. У рішенні МКТР по справі *Каїшеми* було зазначено, що згвалтування також можна вважати як засіб знищення групи [17], що було також підтверджено у рішенні Міжнародного Суду ООН 2015 року у справі Хорватія проти Сербії. Проте Міжнародний Суд уточнив, що згвалтування повинні вчинятися настільки масштабно, що здатні знищити групу повністю або частково [19]. Всі захоплені жінки та дівчата-езидки без винятку були продані в рабство через відкриті торги. Більшість з них неодноразово перепродавалися з рук в руки та піддавалися неодноразовим, зокрема масовим, згвалтуванням. Доповідь ООН говорить про випадки сотень згвалтувань окремих жінок. Крім того, жінки та дівчата в рабстві не отримували належної кількості їжі та води, а також не отримували жодної медичної допомоги, включаючи після жорстоких побоїв [4; 27]. Все це — і ситуація в районі гори Синджар, і жіноче рабство — говорить про навмисне створення умов, розрахованих на знищення езидів.

Четверта група дій, перелічених у визначенні геноциду — це заходи, розраховані на запобігання дітонородженню всередині групи. Для визначення переліку дій, якими можна за-

побігти дітонородженню, знову має сенс повернутися до рішення МКТР у справі Акаесу. У ньому було вказано, що до таких дій можна віднести згвалтування, стерилізацію осіб, регулювання дітонороджуваності, розділення чоловіків і жінок, заборона одружень, запліднення жінок членами іншої групи з метою позбавлення групової ідентичності, та спричинення жінкам психологічної травми, внаслідок чого останні не хочуть в майбутньому народжувати дітей [12]. Коли бойовики «ІД» захопили езидів, вони одразу проводили розділення чоловіків від жінок. Жінки утримувалися в окремих будівлях, після чого були продані на торгах бойовикам «ІД» в рабство, в той час, як чоловіків і хлопців, які відмовилися прийняти іслам, було вбито [4; 27]. Спочатку чоловікам і жінкам, які прийняли іслам, дозволили жити разом в спеціально визначених селищах поблизу іракського міста Таль-Афар, проте виїжджати з них було заборонено. Осіб, які попри заборону намагалися втекти, жорстоко били або вбивали. Однак вже навесні 2015 року члени «ІД» вирішили, що перехід езидів в іслам був фальшивим і що останні продовжували сповідувати езидизм. Наслідком цього стало насильне розділення сімей: жінки з дівчатами були продані в рабство, чоловіків було вбито [4; 9]. Були також випадки, коли члени «ІД» силою примушували жінок або дівчат езидів вийти за них заміж, аби не платити за них [27].

Як зазначалося вище, щоб дитина була езидом, обидва батьки повинні бути езидами, і прийняти езидизм добровільно неможливо. У випадку, якщо на момент захоплення жінки та дівчата вже були вагітними, їм примусово проводили аборти. Для цього лікарі «ІД» проводили огляд жінок

езидів, щоб визначити, чи вагітні вони, чи ні. За свідченнями деяких врятованих жінок, яким було проведено аборт, вони чули як члени «ІД» говорили, що це робиться для запобігання дітонороджуваності езидів. Зокрема, одна жінка говорила, що чула, як один бойовик «ІД» говорив «ми не хочемо, щоб народжувалися нові езиди». За словами іншої, «лікар ІД» регулярно сідав їй на живіт, щоб вбити ненароджену дитину і регулярно гвалтував її протягом двох з половиною місяців, говорячи, що дитина має померти, оскільки є «невірною». Після абортів ці жінки продавалися в рабство. Таким чином, розділяючи сім'ї, вбиваючи масово чоловіків, продаючи жінок езидів в рабство та систематично гвалтуючи їх, проводячи аборти вагітним жінкам, створювалися умови, в яких народження дітей — езидів було неможливим. Крім того, у сотень жінок і дівчат, яких вдалося врятувати з полону членів «ІД», спостерігалася психологічна травма. Всі вони не бажали в майбутньому вступати у стосунки з будь-якими чоловіками (включаючи езидів), одружуватися та, відповідно, народжувати дітей, оскільки «їх позбавили честі» [4; 25]. Як було вказано у справі Акаесу, якщо особа внаслідок згвалтувань відмовляється продовжувати рід в майбутньому, то згвалтування також можна вважати засобом запобігання народжуваності всередині групи [12].

Остання група дій, що можуть розглядатися як геноцид, є насильницька передача дітей з однієї групи в іншу. Як уже зазначалося, всі дівчата з групи езидів, які досягали дев'ятирічного віку, продавалися у рабство членам «ІД», а хлопці з групи езидів, які досягали семирічного віку, відправлялися у підготовчі табори «Ісламської держави», де насильно пе-

реводились в іслам, проходили бойову підготовку та ставали рядовими бійцями з подальшою участю в бойових діях. Таким чином, хлопцям повністю «промивали мізки», внаслідок чого вони ставали жертвами ідеології «ІД». Дівчатам, яких насильно було передано у власність членам «ІД», заборонялося практикувати езидизм, внаслідок чого також втрачалася самоідентичність [4; 28].

Проаналізувавши вищесказане, можна прийти до висновку, що члени «ІД» вчиняли всі дії, які вважаються геноцидом відповідно до статті II Конвенції про геноцид та статті 6 Римського статуту. Проте для кваліфікації цих дій як геноциду необхідним є наявність відповідної суб'єктивної сторони: перелічені у цих статтях злочинні дії повинні вчинятися зі спеціальним наміром (*dolus specialis*) знищити групу повністю або частково. Незважаючи на систематичність і масштабність вчинених злочинів, без такого наміру їх можна кваліфікувати лише як злочини проти людяності, проте не геноцид.

Для відповіді на питання, чи мав місце намір знищити групу езидів як таку потрібно з'ясувати наступне. По-перше, слід згадати ставлення членів «Ісламської держави» до езидів. За свідченням врятованих, до захоплених езидів зверталися «брудні невірні», «брудні езиди», «поганці» [4; 20]. По-друге, і що видається найважливішим, є офіційна позиція «богословів Ісламської держави», опублікована в офіційних засобах пропаганди «ІД». Тут слід згадати четвертий випуск журналу «Дабік» та статтю під назвою «The Revival of Slavery Before the Hour». У даній статті з посиланнями на «релігійних вчених» описано, як члени «ІД» повинні ставитися до групи езидів. Останні описані в статті

як проживаюча на території Іраку та Сирії поганська меншина, що не вірить в єдиного Бога, через що мусульманам слід вирішити питання їх існування. Автори статті вказують, що їх жінок можна віддавати у рабство та власність бійців «ІД», а сім'ї езидів слід розділяти. Важливо відмітити, що у статті було проведено відмінність езидів від християн і євреїв. Зокрема зазначено, що християни і євреї мають право на співіснування з мусульманами на території «Ісламської держави» за умови сплати спеціального податку — «джизії» [28; 15]. Були навіть створені спеціальні судові бюро, які займалися питаннями «не-мусульман», до яких відносилися християни та євреї [29]. Це обґрунтовувалося Договором Умара, який, за словами «суддів Ісламської держави» був схвалений «халіфом» Абу Бакром аль-Багдаді [30]. Єзиди були позбавлені такої можливості, хоча християни з євреями безсумнівно теж піддавалися масовим злочинам з боку «ІД». Крім того, «релігійними богословами ІД» проводилися тлумачення релігійних текстів таким чином, щоб виправдати поведінку членів «ІД» щодо езидів [28; 14]. Відповідним чином виправдувалися масові вбивства, примусове навернення езидів в іслам, рабство (зокрема сексуальне) жінок і дівчат, промивання мізків хлопцям-езидам з метою їх використання в бойових операціях, створення спеціальних місць позбавлення волі, де утримувалися виключно члени групи езидів. Також посадовцями «ІД» був опублікований документ, який містив у собі «прайс-лист» на жінок рабів та керівництва, як поводити себе з рабнями. Зокрема, дозволялося гвалтування [31]. Слід згадати і руйнування культурних цінностей езидів: так, під час нападу на Синджар були зруйновані

храми і місця поклоніння езидів [4; 30]. Як було зазначено МТКЮ у справі Крстича [16] та Міжнародним Судом ООН у справі 2007 року Боснія і Герцеговина проти Сербії і Чорногорії [19] руйнування культурних цінностей може бути доказом наявності наміру знищити групу. Також слід згадати вибір, який бійовики «ІД» давали захопленим хлопцям езидам: перехід в іслам або смерть, що також можна прирівняти до наміру знищити групу езидів. Як вказано у Доповіді ООН, за спогадом одного такого хлопця, йому було наказано вбити свого батька при наступній зустрічі, якщо останній залишався езидом, а не прийняв іслам [4; 31]. Останнє, що можна навести як доказ існування наміру знищити групу езидів як таку — масовість, систематичність і жорстокість злочинів, вчинених проти езидів, характеристика групи езидів принизливими словами, вчинення злочинів проти езидів виключно з причини, що останні є езидами. У свій час перераховані дії були визнані доказом наявності наміру у практиці МКТР, зокрема у справах Акаесу, Каїшеми, Гакумбітсі [20]. Як зазначено вище, до езидів особисто і у засобах масової інформації члени «ІД» зверталися як «брудні невірні», «релігійні богослови» виправдовували всі злочини, вчинені проти езидів, в рабство продавалися всі жінки та дівчата з групи езидів. Також слід згадати примусові аборти вагітним жінкам, які супроводжувалися словами «лікарів» і бійців «ІД», що причиною цього є те, що їх діти будуть невірними (тобто езидами), а цьому слід запобігти. Можливостей співіснувати разом з мусульманами на території «Ісламської держави» без переходу в іслам, навіть формально, не було. Все це є прямим підтвердженням наміру «Ісламської держави» знищити групу езидів в цілому як таку.

Висновки. Таким чином, можна дійти висновку, що дії членів «Ісламської держави» проти езидів є геноцидом в розумінні Конвенції про геноцид та Римського статуту. Незважаючи на те, що геноцид є найтяжчим злочином проти міжнародного права, геноцид езидів членами «Ісламської держави» не є наразі об'єктом судового розгляду Міжнародним кримінальним судом чи спеціально створеним кримінальним трибуналом ad hoc. Ні Ірак, ні Сирія не є і не бажають бути сторонами Статуту Міжнародного кримінального суду або визнати юрисдикцію МКС. З різних причин не бажають цього і постійні члени Ради Безпеки ООН.

Єдине, чого наразі вдалося досягти — це прийняти Резолюцію Ради Безпеки ООН 2379 від 21 вересня 2017 року, якою передбачено створення слідчої групи ООН, яка буде співпрацювати з посадовцями та відповідними структурами Іраку в пошуку та зборі доказів злочинів, вчинених членами «ІД» на території Іраку (але яка не стосується Сирії) [5; 2]. До слова, велика заслуга у прийнятті даної Резолюції належить Надії Мурад — езидці з Іраку, яка пережила рабство «ІД». Важливим у Резолюції 2379 є положення, що визнає виключну юрисдикцію національних судових органів Іраку у переслідуванні членів

«ІД», а не міжнародних кримінальних трибуналів. Згадка про Міжнародний кримінальний суд була виключена з Резолюції 2379, оскільки офіс Прокурора МКС проводив би розслідування щодо злочинів, вчинених всіма сторонами конфлікту, а до міжнародної коаліції, що воювала в Іраку проти «ІД» входили постійні члени Ради Безпеки ООН — Сполучені Штати, Франція та Великобританія. Практичне розслідування слідчої групи ООН почалося лише на початку 2019 року, до того моменту вирішувалися лише адміністративні та технічні питання. Наразі група займається збором документації, відео матеріалів, доказів, показів свідків та жертв злочинів. Крім того, проводиться ДНК-аналіз жертв на місцях масових поховань [32]. Від ефективності роботи слідчої команди залежатиме, чи буде зібрано достатньо доказів для кваліфікації національними судами Іраку геноциду проти езидів членами «ІД», чи їх дії будуть прирівняні до злочинів проти людяності. Можливо, що в ході зібрання доказів члени комісії ООН та уряд Іраку погодяться на створення спеціального кримінального трибуналу ad hoc, наприклад Трибуналу з міжнародних злочинів Бангладешу та Надзвичайних палат у судах Камбоджі, об'єктом якого будуть саме злочини «Ісламської держави».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього [Електронний ресурс]. — 1948. — Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155.
2. Римський статут міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. — 1998. — Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.
3. Коментар до Римського статуту Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <https://www.casematrixnetwork.org/cm-n-knowledge-hub/icc-commentary-clicc/commentary-rome-statute/commentary-rome-statute-part-2-articles-5-10/#c1975>.
4. UN Human Rights Council. “They came to destroy”: ISIS Crimes Against the Yazidis* [Електронний ресурс] / UN Human Rights Council. — 15. — para 114. Режим

доступу до ресурсу: https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/A_HRC_32_CRP.2_en.pdf.

5. Resolution 2379 (2017) Adopted by the Security Council at its 8052nd meeting, on 21 September 2017 [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: [https://undocs.org/S/RES/2379\(2017\)](https://undocs.org/S/RES/2379(2017)).

6. William A. Schabas. An Introduction to the International Criminal Court / William A. Schabas. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 495 с.

7. Dominic McGoldrick. The Permanent International Criminal Court / Dominic McGoldrick, Peter Rowe, Eric Donnelly. – Oxford: Oxford and Portland Oregon, 2004. – 516 с.

8. Kai Ambos. Treatise on International Criminal Law / Kai Ambos. – Oxford: Oxford University Press, 2014. – 384 с.

9. René Provost. Confronting Genocide / René Provost, Payam Akhavan. – Canada: Springer, 2011. – 396 с.

10. Adam Jones. Genocide: A Comprehensive Introduction / Adam Jones. – New York: Routledge, 2011. – 680 с.

11. Carola Lingaas. Defining the Protected Groups of Genocide Through the Case Law of International Courts [Електронний ресурс] / Carola Lingaas // International Criminal Database. – 2015. – р. 6. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.internationalcrimesdatabase.org/upload/documents/20151217T122733-Lingaas%20Final%20ICD%20Format.pdf>.

12. The Prosecutor v. Jean Paul Akayesu. ICTR Trial Chamber Judgment, Case No. ICTR-96-4-T, 2 September, 1998, para 513.

13. ICTR, The Prosecutor v. Rutaganda, Case No. ICTR-96-3-T, Judgment (6 December 1999), para. 55.

14. ICTR, The Prosecutor v. Bagilishema, Case No. ICTR-95-1A-T, Trial Judgment (7 June 2001), para. 65.

15. ICTY, The Prosecutor v. Jelisić, Case No. IT-95-10-A, Judgment (14 December 1999), para. 70.

16. ICTY, The Prosecutor v. Krstić, Case No. IT-98-33-T, Judgment (2 August 2001), para. 556.

17. ICTR, The Prosecutor v. Kayishema and Ruzindana., Case No. ICTR-95-1-T, Trial Judgment (21 May 1999), para. 98.

18. The Prosecutor v. Milorad Krnojelac. ICTY Trial Judgment, Case No. IT-97-25-T, 15 March, 2002, para 329.

19. Republic of Croatia v. Republic of Serbia, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, ICJ Judgment, 3 February 2015, paras. 362-364.

20. The Prosecutor v. Sylvestre Gacumbitsi. ICTR Trial Chamber Judgment, Case No. ICTR-2001-64-T, 17 June, 2004.

21. Human Rights Watch. Flawed Justice: Accountability for ISIS Crimes in Iraq [Електронний ресурс] / Human Rights Watch. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.hrw.org/report/2017/12/05/flawed-justice/accountability-isis-crimes-iraq>.

22. Who, What, Why: Who are the Yazidis? [Електронний ресурс] // BBC News. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/news/blogs-magazine-monitor-28686607>.

23. Yazda, “Mass Graves of Yazidis Killed by the Islamic State Organization or Local Affiliates On or After August 3, 2014”, 28 January 2016, (“Yazda Mass Graves Report”) p. 10. This report identified 35 mass graves sites in the Sinjar region.

24. Amnesty International. Ethnic Cleansing on a Historic Scale: Islamic State’s Systematic Targeting of Minorities in Northern Iraq / Amnesty International. – 2014. – P. 30.

25. UNAMI/OHCHR. “Unearthing Atrocities: Mass Graves in territory formerly controlled by ISIL” / UNAMI/OHCHR. – 2018. – P. 18.

26. Yazda. Documenting Mass Graves of Yazidis Killed by the Islamic State / Yazda. – 2018.

27. Global Justice Center. Daesh’s Gender-Based Crimes against Yazidi Women and Girls Include Genocide [Електронний ресурс] / Global Justice Center. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://globaljusticecenter.net/publications/advocacy-resources/284-daeshs-gender-based-crimes-against-yazidi-women-and-girls-include-genocide>.

28. “ISIS”. The Failed Crusade / “ISIS”. // Dabiq. — 2014. — №4.
29. VICE News. Christians in the Caliphate: The Islamic State [Електронний ресурс] / VICE News // YouTube. — 2014. — Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=cGQwTOsh_0.
30. David J. Wasserstein. ISIS, Christianity, and the Pact of Umar [Електронний ресурс] / David J. Wasserstein // Yale University Press Blog. — 2017. — Режим доступу до ресурсу: <http://blog.yalebooks.com/2017/08/16/isis-christianity-and-the-pact-of-umar/>.
31. Karen Graham. UN official confirms ISIS ‘sex slave’ price list is real [Електронний ресурс] / Karen Graham // Digital Journal. — 2015. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.digitaljournal.com/news/world/un-official-confirms-isis-sex-slave-price-list-is-real/article/440370>.
32. UN. Victims’ Testimony Steering United Nations Team Investigating ISIL/Da’esh Atrocity Crimes in Iraq, Special Adviser Tells Security Council [Електронний ресурс] / UN. — 2019. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.un.org/press/en/2019/sc14035.doc.htm>.

B. Nedilko

Genocide of Yazidis by “Islamic State” in Terms of International Criminal Law.

Summary. This article analyzes the actions of “Islamic State” militants against Yazidis in the light of the requirements of the 1948 Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, as well as Article 6 of the 1998 Rome Statute of the International Criminal Court, with the conclusion whether these actions should be qualified as the crime of genocide. The analysis established whether the Yazidis can be considered as a “protected group” within the meaning of the Genocide Convention, i.e. whether they were a separate national, ethnic, racial or religious group. Afterwards, the article analyzes whether the members of the “Islamic State” had committed the acts listed in Article II of the Genocide Convention and Article 6 of the Rome Statute respectively. In addition, the article analyzes the facts allowing to conclude whether the members of the “Islamic State” had a special intention to destroy a group of Yazidis as such in whole or in part, i.e. the presence of *dolus specialis* as a necessary element of the crime of genocide. In conclusion, the article describes the actions currently being taken by the international community to address this issue.

Keywords: genocide, Yazidis, “Islamic State”, “protected group”, intent to destroy a group, 1948 Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 1998 Rome Statute of the International Criminal Court.